

I. ŠIURPUS RADINYS



Atplukdyta Nevėžio

Tą 1922-ųjų pavasarį Nevėžis po greito atlydžio ir užsitęsusių liūčių išsiveržė iš vagos pasiglemždamas krantų šlaitus ir pradedančias žaliuoti paupio pievas. Upės krantai neaukšti, todėl žmonės baiminosi, kad užlies ne tik Kėdainių turgaus aikštę, bet ir atokiau kėpsančius trobesius, kaip jau ne kartą buvo nutikę. Miesto centras tapo purvyne, ir sausas ir švarus perbristi galėjai nė nesitikėti. Gal tykūsiai Nevėžis taip nebyliai liejo pyktį ant kėdainiečių, kurie jo negerbdami pasistatė miestą, atsukdami nugarą didingai upei.

Upė nepagailėjo ir mažų miestelių, esančių kiek aukščiau: Sirutiškio ir Kalnaberžės kairiajame krante, kur stovėjo grafų rūmai. Net per Šventybrastį, bažnytkaimį kitapus Nevėžio, tekantis nedidelis Nevėžio intakas Brasta išsiliejo iš krantų.

Sirutiškyje gyvenanti Elena, šešiolikmetė šviesiaplaukė mergina, labai mėgo vaikščioti paupiu. Nusileidusi stačiu šlaitu, įmerkdamo į vandenį sudiržusias kojas ir stebėdavo tarp jų plau-

kiojančias sprindžio ilgumo lydekėles. Vakarai prie upės kurstė vaizduotę, ir Elena pastebėdavo vis ką nors naujo, nepaprasto.

Tačiau šį pavasarį ji laikėsi atokiau nuo šlaito, kad paslydusi neįpultų upėn. Vandens lygis buvo jau ne iki kelių, kaip įprastai, ir jeigu jų gryčiukė būtų stovėjusi kiek žemiau, tikrai būtų buvusi apsemta.

Atėjo vasara ir vanduo upėje pagaliau kiek atslūgo, aprimo.

Vieną pavakarę paupiu vaikštinėdama mergina stebėdamasi gėrėjosi vešlia žaluma, atspindinčia tykiame vandenyje. Kur čia nesistebėsi, jei buvo sunku pasakyti, kur tikra medžio šaka, o kur tik mirażas. Atrodė, jog plati upė pagaliau susitaikė su krantais ir maloniai leido jiems pasigrožėti savo atspindžiais vandenyje.

Vakaras pasitaikė neįprastai šiltas, ir Elena vaikščiodama slėniu gaudė paskutinius saulės spindulius, dar pašviesinusius ir taip jau linų spalvos jos plaukus. Pievos buvo apsikaišiusios geltonomis plukėmis ir lūgnėmis, tad mergina prisiskynė puokštę lepių lauko gėlių ir pasuko namų link. Paskutinįsyk pažvelgusi į upę, ūmai sustojo. Jos žvilgsnį patraukė didelis ryškiai geltonų lūgnių tumulas, lėtai plukdomas vandens. Nevėžis, lyg žaisdamas su Elena, jau ne kartą pateikė keistų vaizdinių. Kaimyno Stasio, auštant žvejojančio upėje, valtis, rodos, plevendavo virš vandens. Be to, Elena buvo girdėjusi, kad ramiu oru rytais virš upės galima pamatyti fatą morganą – apgaulingus vaizdinius.

Dabar, vandenyje liejantis žaliems medžių ir krūmų atspindžiams, tas ryškiai geltonas tumulas irgi atrodė tarsi mirażas. Mergina įsižiūrėjo atidžiau. Ne, tai ne žolės, o lyg ir kažkoks baldas. Ar tik ne sofa? Plušėdama Sirutiškio dvare Elena pro langus buvo mačiusi panašių baldų, aptrauktų ryškiaspalviais gobelenais, su raižytais mediniais ranktūriais ir atlošų apvadais.

Ir štai dabar tokia sofa plaukė pro šalį. Ir dar kokio gražumo audiniu aptraukta! Net sušlapusi, apraizgyta vandens žolių ji tviskėjo auksu, o tose auksinėse gijose žaidė saulės spinduliai.

Elena negalėjo atplėšti nuo sofos akių. Įsivaizdavo, kaip ji lyg grafienė sėdi ant jos dailiai sudėjusi kojas ir glosto švelnų audinį, o jų trobelė, pro kurios langus vos prasiskverbia saulės spinduliai, prisipildo auksinės šviesos, net aprūkusios sienos pašviesėja.

Elenai besvajojant, sofa sūpuodamasi praplaukė pro šalį ir dingo už nedidelio vingio.

Jei tik mergina būtų žinojusi, kokią paslaptį slepia šis baldas, mieliau būtų troškusi, jog tai tebutų laumių apgaulė.



Anksti rytą išeidami žvejoti sirutiškiečiai kaimynai Mykolas ir Jeronimas tokio laimikio nesitikėjo. Nevėžiu atplaukė geltonu gobelenu aptraukta sofa ir sustojo visai šalia vyrų, užkliuvusi už seno sutrūnijusio ąžuolo, nuvirtusio upėn. Vyrų iš pradžių nustebė, o atitokę ėmė tartis, kaip išgriebti tokį gerą daiktą iš vandens. Pasiiekti nuo kranto nevaliojo nei Alfonsas, nei už jį aukštesnis Jeronimas.

– Taigi virvę pasiėmiau! – prisiminė Jeronimas. – Jei už kojų pririščiau, kaipmat ištrauktume.

Jeronimas žinojo, kad Mykolas nekoks plaukikas, pats irgi nelabai norėjo liūsti į patvinsią upę, bet jau įsivaizdavo sofą savo namuose. O čia ne bet kokia – dvarponiška! Matyt, koks visko pertekęs ponas atsikratė išmesdamas į upę, svarstė Jeronimas. Kas ponui šlamštas, tas Jeronimui – brangenybė.

Apsisprendęs ir net nepasivarginęs nusimesti nudrengtų drapanų, vyras šoko į upę ir keliais yriais atsidūrė prie sofas. Vieną virvės galą pririšo prie šakos (jei išjudintas baldas pradėtų plaukti), o su kitu panėrė po vandeniu. Spėriai apraizgęs sofas kojas išniro ir, atrišęs virvagalį nuo šakos, grįžo į krantą. Mykolas padėjo bičiuliui išsikabaroti iš šaltoko vandens.

– Na ką, traukiam tą grožybę? Reiks vežimą atsivaryt. Oi, dyvų dyvai, namiškiai šitokio laimikio nėra akyse regėję, – Jeronimas jau įsivaizdavo visų nuostabą išvydus tokio grožio baldą. Aišku, teks išdžiovinti, pavalyti, vieną kitą siulę sutvarkyti, bet argi gaila stengtis dėl tokios poniškos sofas, kokios joks kaimynas neturi.

Vyrų nuostabai, baldas, nors nedidelis, buvo labai sunkus, jam ištraukti į krantą prireikė nemažai jėgų. Dar nespėjusiam apdžiūti Jeronimui teko vėl šokti į upę ir išvaduoti sofą iš šakų raizgalynės. „Turbūt iš gero ažuolo“, – svarstė Jeronimas.

Braukdami prakaitą, šlapi ir purvini vyrai vargais negalais išvilko į krantą keistąjį radinį. Ir tik tada užuodė tvaiką. „Matyt, ilgai tarp žuvų gaišenų gulėjo, kol upė išjudino, – galvojo Jeronimas. – Dumblas bus įsigėręs. Niekis, išdžius, apsmilkysim taboka, ir neliks smarvės.“

Mykolas pastebėjo, kad iš po sofas sėdynės kyšo kažkokia skepetas. Paprastas pilkas nudėvėtas lininis audinys, visai nedėrantis prie prabangaus gobeleno. Jeronimas irgi pamatė ir timpelėjo, bet skepetas – nė krust. Tada jis atsargiai pakėlė pažliuguosią minkštą sofas sėdynę. Ūmai jo veidas persimainė ir vyras kaip nuplikytas atšoko atbulas.

Netrukus ir Mykolas suprato, kas tai per skepetas, iš kur tas dvokas ir kodėl atsikratyta tokios poniškos sofas. Liko vienintelė mįslė: kas šio baldo savininkas?

Po valandėlės apžiūrėti kraupaus radinio subėgo žmonės. Jeronimo vyresnėlis šokęs į vežimą išlėkė į Kėdainius kviesti daktaro, nors buvo akivaizdu, kad šis jau niekuo pagelbėti negalės.



Kitą rytą Elena kieme džiaustė skalbinius. Staiga išgirdo neįprastą šurmulį, atsklindantį nuo upės. Metusi darbą, smalsumo genama nuskubėjo ton pusėn ir pamatė grupelę žmonių. Priėjusi arčiau išvydo auksinę sofą. Tą pačią, kurią regėjo vakar, tik jau nebe vandenyje, o ant žolės. Dabar sofa jai pasirodė daug didesnė, nei įsivaizdavo. Šalia gulėjo sudriskusia marška apklotas kažkoks žmogaus didumo daiktas. Iš po audinio kyšojo basos žmogaus pėdos.

Eleną nutvilkė karštis, ėmė spengti ausyse. Žemė susiūbavo po kojomis, ir mergina susmuko ant žolės.

– Elenyt, Elenyt! Kas tau, vaikelį? – išgirdo šaukiant kaimynę. – Tai vargšė mergaitė. Pavilgykit skarą upėj. Greičiau!

Netrukus Elena pajuto vėsų šlapią audeklą ant veido. Regis, dabar žmonės būriavosi ne aplink radinį, o aplink ją, Eleną.

– Vargšėlė, – atsiduso kažkas. – Toji paskenduolė – Sofija, Elenytės draugė. Jos abi dvare pas ponus dirbo.